

percet szerezve a közönségnek; az, hogy Tesman őszintén, sőt megigézetten szereti Heddat, háttérbe szorul, hogy középszerű, de szolid művelője szakmájának, nem derül ki, mint ahogy az alakítás nem szól hozzá ahhoz az érdekes kérdéshez sem, hogy Tesman titokban, passzívan, de többé-kevésbé szándékosan maga is közreműködik Lövborg kéziratának elvesztésében; a színpadon úgy tűnik, ezáltal is csak felesége sokkal markánsabb és határozottabb akaratának enged.

Thora Elvsted alakjának a groteszk és a komikum felé való – már jelzett – eltolása végeredményben ízlés kérdése; mellette is, ellene is felhozhatók érvek, mint ahogy egyaránt támadható és védhető az a nyíltság, amellyel Gothár a Lövborghoz fűződő testi kapcsolatát egyértelműsíti. Ibsennek valószínűleg jobb véleménye volt az alakról; nőrai lépését – férje, nevelt gyermekei brutális elhagyását – mindenesetre megbocsátja neki, és odaadóbb asszonyiségében alighanem az egocentrikus Heddával akarta kontrasztba állítani. Kiss Eszter játéka azonban – és végős soron ez a lényeg – hitelesíti Gothár beállítását; ez is egy lehetséges Thora, sőt, ha jellemét a Tesmanhoz való, kibontakozóféltben lévő affinitás szemszögéből nézzük, az előadás koordináta-rendszerében ez az ábrázolás még logikusnak is mondható: a két groteszk figura illik egymáshoz.

Persze Thorának ez a felfogása Ejvert Lövborgra is rossz fényt vet, ez azonban nem idegen Gothár szándékától: ő Fekete Ernővel egy hisztérikus, fegyelméletlen, szélelbelélt alakot játszat el, aki-

nek mind Thorához, mind Heddához való viszonya bizonytalan és komolytalan, s akiről nem tudni, vajon valóban zseni-e, vagy csak kisszerű környezete látja annak.

Máthé Erzszi Juliane Tesmanjáról nem szívesen szólok, mivel a művész nő a bemutató estéjén annyira elfogódottan és kényszeregetten mozgott szerepében, hogy voltaképpen nem tudni, miféle funkciót szánt neki a rendező előadása struktúrájában. Viszont – ahogy már utaltam rá – hibátlan eleganciával töltötte ki alakjának körvonalait Haumann Péter Brack bíró, az intelligens és egy bizonyos pontig pszichológusnak sem akármilyen zsaroló szerepében.

A premier estjének némely vonásai – például a bakizó kellékek – arra utalnak, hogy az előadás még nem készült el teljesen; azt hiszem, ez a Hedda Gabler azon produkciók közül való, amelyek menet közben még sokat nyerhetnek magabiztosságban és árnyaltságban; úgy érzem, egy későbbi időpontban érdemes lenne visszatérni rá.

IBSEN: HEDDA GABLER (Katona József Színház)

FORDÍTOTTA: Kúnos László. DÍSZLET: Gothár Péter. JELMEZ: Kovács Andrea m. v. ZENE: Orbán György m. v. DRAMATURG: Morcsányi Géza m. v. RENDEZŐ: Gothár Péter.

SZEREPLŐK: Básti Juli, Máté Gábor, Máthé Erzszi, Kiss Eszter, Haumann Péter, Fekete Ernő, Olsavszky Éva.

SÁNDOR L. ISTVÁN

Abszurditássá torzult idő

■ MOHÁCSI ISTVÁN—MOHÁCSI JÁNOS—A TÁRSULAT: A VÉSZMADÁR ■

E redeti darabban jelentkeztek a Mohácsi testvérek. Bár Mohácsi János rendezései eddig is szuverén színházi szövegeket teremtettek a kiindulópontként választott drámákból (alkotótársként többnyire a testvérét is megjelölve), most fordul elő először, hogy nem hivatkoznak semmiféle irodalmi előképre. A minták azonban jól kitapinthatók. A vészmadár története egyrészt úgy indul, mint egy Feydeau-bohózaté (mondjuk, az Osztrigás Micie): egy átmulatott, részeg éjszaka után senki nem emlékszik semmire, legfőképpen arra nem, hogy mi is történt a főszereplő és a mellette ébredő kétes státusú hölgy között. Ez a feydeau-i szál később is megmarad, mert az események egyik legfőbb mozgatója az, hogy ki kivel és hogyan csálja meg a férjét, feleségét, szeretőjét. Mindez kiegészül azonban egy másik bohózati klisével: előkerül egy hullá is – akárcsak A miniszter félrelépben –, akiről ugyan senki nem tudja, hogy kicsoda valójában, és hogy halt meg, de minden érintett pontosan tudja, hogy mindent el kell követni az eltüntetésére, mert végképp katasztrófálissá tenné az amúgy is kompromittáló helyzetet, ha a gyilkosság gyanúja is felmerülne.

A vészmadárban azonban az egymásra torló félreértések nem a pusztá szórakoztatást szolgálják: a bohózati dramaturgia egy jelenkori politikai szatíra körvonalait is kirajzolja. Ez a szándék azonban mai viszonyaink között csak paradox módon teljesülhet. A politikai szatírának ugyanis csak akkor van értelme, ha képes a látszatok mögött rejtőző elképesztő galádságokat, gyarlóságokat, tisztességtelenségeket felfedni. Ha olyan nézőpontot képes teremteni, amelyben lelepleződnek a korrupt hatalmi mechanizmusok, illetve az ezeket kihasználó önző egyéni érdekek. De miféle politikai szatírárt lehet írni egy olyan korban, amikor nap nap után a legelképesztőbb visszaélésekről jelennek meg hírek, anélkül azonban, hogy a különféle leleplező információk bármiféle követke-

ménye is lenne? Mi értelme még a műfajnak, amikor a politika már a látszatát sem őrzi a tisztességnek?

Botránys közállapotok közepette semmiféle megdöbbentő ténynek nem lehet leleplező ereje – még ha a szatíra szabályai szerint némileg eltúlzott formában jelennek is meg a darabban. Miért lenne érdekes az, hogy Bácskay András (Gazsó György) „tárca-mentes” államtitkár hatmilliárd forintot kap egy vállalkozótól egy tender elnyeréséért? És miért lenne különös, hogy az összeget – „használt ötezer dollárosokban, dupla vízhatlan nejlonszatyorbán” – épp a Rudas-gőzben akarják átadni? Az sem kelt megütközést, hogy Zala képviselő (Róbert Gábor) azt vágja frakciótársa fejéhez, hogy „huszonöt rongyért vette a nyelvvizsgáját”. Nem különösebben vicces, hogy Osváth, a vállalkozó (Gados Béla) szorult helyzetében eladatja az összes cégét egy hajléktalannak. Nem hangzik furcsán, hogy Csordás (Scherer Péter) elküldi „az Andrást egy hétre Új-Zélandra tárgyalni” a semmiről. A vészmadár nem ezeknek a napi hírekből unásig ismert képtelenségeknek a felidézése miatt válik szatirikussá.

Az alkotóknak épp ezt a csapdát kellett kikerülniük: ha felidézük azokat a tényeket, amelyek visszássá teszik a közállapotokat, sokszor bohózati jellegűvé a közélet eseményeit, akkor nem elképedt nevetést, hanem inkább közönyt, érdektelenséget váltanak ki, mégis utalni kell rájuk (mint meghatározó jellegzetességekre), sőt valamilyen formában minősíteni is kell őket, hisz az, hogy a közvélekedés egyre inkább közhelyesnek tartja (és közömbösen fogadja) az efféle fordulatokat, valamiféle semleges megítélésre utal. Mai viszonyaink így önmaguk szatíráját rajzolják ki: magától értetődő módon élünk együtt olyan tényekkel, amelyeket minden józan értékítélet alapján abnormálisnak, sőt abszurdnak kellene bélyegeznünk.

A *vészmadár* épp ennek érzékeltetésére képes: miközben egymásra halmozza a mindennapjainkból ismerős közhelyeket, egyre elképesztőbbnek láttatja őket. Ezt az alkotók azzal érik el, hogy a történetről a darab verbális rétegére helyezik át a hangsúlyt, s így az unalomig ismert tények egyre abszurdabbá váló nyelvi közegbe ágyazódnak, amely a maga eszement fordulataival, illogikus formuláival merő képtelenségnek minősíti azt a világot, amelyről szól.

Mohácsinál – mint annyiszor – most is a nyelvi réteg a legerősebb. Ennek kialakításában ezúttal is valódi alkotótársakká váltak a színészek, hisz mindenki természetes módon beszél a darab furcsa, kitekert formulákkal, kizökentett panelekkel, szófordulatokkal teli nyelvét. Ez csak akkor képzelhető el, ha a szereplők a szövegkönyv abszurd humorát a maguk kifejezőmódjához igazították, a saját szójátékaikkal, nyelvi leleményeikkel is kiegészítették. Ez a „poénvadászat” azonban most sem öncélú tobzódás a humorban, hisz a verbális ötletek egyértelmű funkciót kapnak az ábrázolt világ értelmezésében.

Nagyon érdekes ugyanis a darab (következésként használt) poénteknikája: a nyelvi réteg pontosan kirajzolja az utat, amelynek során az egyszerű elhallásokból, véletlen elszólásokból bizarr állítások épülnek fel, amelyek egyszer csak számon kérhető tényekként kezdenek el funkcionálni. Miközben Bácskay államtitkár és a barátja, Olasz „államképviselő” (Kardos Róbert) el szeretné tüntetni a szekrényben talált halott lányt, váratlanul beállít Bácskay szeretője, Judit (Szabó Márta). „Megmondanád, mi a neve?” – kérdezi gyanakodva. „Meg” – vágja rá Olasz. Judit azonban az igekötőt keresztnévnek érti: „Amerikai? – kérdez rá, mire Olasz zavarában rávágja: „Bolgár.” Bácskay, hogy magát mentse, hozzáteszi: „Az Imi barátja.” Mindehhez a félreértésekre alkalmas adó újabb helyzetek újabb és újabb elemeket raknak hozzá. Így alakul ki a bolgár Meg személyisége, aki zárkózott, hűvös, távolságtartó, egy szót sem szól, a szekrényben szeret lakni; Olasz barátja, de Bácskayval is viszonya van. Végül még azt is „megsúgja” Debreczeni képviselőnek (Felhőfi-Kiss László), hogy nem Osváth nyeri a tizedt; ez aztán valahogy Bácskay fülébe is eljut mint titkos csatornákon terjedő új információ, amihez maga is kénytelen hozzáigazítani a végeredményt. Mintha ma így működne a világ: elég kimondani valamit, néhányszor elismételni, és az egy idő után valóban elkezd tényként létezni, még ha merő képtelenségről van is szó. (Természetesen a hulla feltámad a darab végén, de a többieket feldühíti, hogy nem akarja megismerni Imi, a barátját, letagadja, hogy Megnek hívják, és hogy tudna bolgárul. „Büdös ribanc” – átkozódnak a

többiek – „Hazudtál a hallgatásoddal” –, és hogy elégtételt vegyenek rajta, betuszkolják „a nyereg alatt poritoba”, ebbe az ősmagyar szerkezetbe, amely gyorsan porrá őrli őt. Mintha azt mondaná ez a végső leszámolás: aki hullá, az maradjon csak hullá!)

A *vészmadár*ban azonban nemcsak egy nyelvi kreációk által működtetett abszurd valóság rajzolódik ki, hanem egy következmények nélküli világ képe is. Bárkiről bármi kiderülhet, a botrány nem változtat meg semmit. Nemcsak annak nincs következménye a darabban, hogy sorra kiderül mindenkiről, kit kivel csalt meg, hanem annak se, hogy egyre világosabbá válik, miféle korrupt érdek-összefonódások irányítják a politikai döntéseket. Egyszerű dramaturgiai ötletek jelzik, hogy miképp vesztek el a tettek a következményeiket. Nem sokkal azután, hogy megjelenik Osváth Károly vállalkozó is a maga ötmilliárdjával abban a szobában, ahol Bácskayék ébredtek a részeg éjszaka után, dörömbölnek az ajtón: „Rendőrség! – kiabálják kintről. – Letartóztatási parancsunk van Bácskay államtitkár úr ellen”, majd sorolják tovább a bent tartózkodók nevét. Bácskayék igencsak megrémülnek. Ekkor még úgy tűnik, hogy van mitől tartaniuk: a korruptió leleplezhető és büntetendő. De hamarosan kiderül, hogy csak a barátaik tréfálnak, és így a főszereplők tetteinek megsejtett következményei ostoba játszadozássá oldódnak. Később megjelenik a lakásban egy valódi rendőr is, Attila (Mészáros Tibor), aki többször vissza-visszatér, és véletlenül mindig újabb és újabb kompromittáló dolgokat hall meg Bácskayékról. Sokáig nem tudjuk eldönteni, hogy egy naiv fiatalemberről van-e szó, aki semmit fel nem fog abból, amit lát, vagy egy ravasz rejtőzködőről, aki az ostobácska közrendőr álcája mögül gyűjt egyre több információt a korrupt politikusokról. Az aprólékosan felépített történet-

Gaszó György (Bácskay), Kovács Olga (Fiatal nő), Mészáros Tibor (Rendőrr) és Kardos Róbert (Olasz)

Gados Béla (Osváth) és Csoma Judit (Angéla)

Koncz Zsuzsa felvételei

szálat azonban váratlanul elvágják az alkotók, a második részben nyoma sincs a szereplőnek, így a megsejtetett lelepleződéssel mint veszélyforrással valójában nem kell Bácskayéknak számolniuk. Ezért magától értetődő, hogy nekik szinte mindent lehet. A darab végén például kétszer bontanak tendert, ellenkező eredménnyel. Senki nem lepődik meg a jelenlévők közül azon, hogy valójában minden másképp van: az eddigi nyerteseket egy átlátszó színjáték hirtelen vesztesékké minősíti, hogy azok győzzenek, akik korábban veszítettek. (Kassai, az első nyertes elvből nem akar a gőzbe menni, és nem kíván semmit „leadni”, mert úgy érzi, hogy éppen a versenysúlyánál van.) Csak az érintett háborog. „Forduljon a független magyar bírósághoz!” – vágja oda neki Bácskay.

A darab nyelvileg megteremtett abszurditását remek ötletekkel építi tovább az előadás. Már a történet két helyszíne is merő képtelenség (dizslettervező: Khell Zsolt). Az első rész tigriscsíkos süppeteg szobában játszódik, ahol a padlótól a plafonig csupa szőr minden. A falból székek állnak ki, a padlóban megmagyarázhatatlan mélyedések tátonganak, a hűtőszekrényben éppúgy laknak (Olasz innen kerül elő), mint a szekrényben. A második rész helyszíne egy múzeum, ahol a modern művészet különös alkotásai teremtenek különös atmoszférát: a falakon furcsa képek, az egyik keretének merész kivágása mögül a fal is hiányzik, balra szobor ábrázolja a könnyező Szent Jeromost, aki után kétóránként fel kell törölni a padlót, nehogy a sós lé felmarja, közepén Kharón ladikja, amely imitált evezőcsapások hatására váratlanul megindul Osváthtal és egykori óvodástársával, Angélával (Csoma Judit).

Ebben a különös térben bizarr játékokot fokozzák a hangulatot. Mónika (Vasvári Emese), aki együtt ébredt Bácskayékkal, egy homárt hoz ki a borotváját kereső férfinak. Később egy összetört siléct néz borotvának. („Tetted volna magasabbra a lécet” – mondja Olasz Bácskaynak, aki azon kesereg, hogy mi lett a törhetetlen sporteszközzel.) Aztán – amikor végre kiengedik a fürdőszobából – egy egész lavór vekkerórát kezd el Bácskayhoz vagdosni. („Hány óra van még hátra?” – kérdezi a rémült férfi.) Később Olasz – hogy elterelje figyelmét a hulláról – Osváth kezébe adja a siléct, úgy, hogy a végére állítja az egyik, földről felkapott vekkert. Az elképedt vállalkozó egy darabig mereven tartja a lécet, s meredten bámulja rajta az időmérő szerkezetet. Ugyanez a geg a második részben megismétlődik, csak ekkor Olasz az evező végére állít egy vekkert. Az órák most az egyik kiállítási tárgyról, a Párkák fonala címűről hullanak alá, amikor Bácskay megrántja a zsinórt. A legképtelenebb helyzetekben előkerülő vekkerekből pontosan végigvezetett humoros motívumsor épül fel, egy olyan kor képzetét keltve, amelyben nemcsak kikölkent az idő, hanem teljes abszurditásba is fordult.

Ebben a bohózáti elemek jelenléte miatt könnyednek ható előadásban egyik szereplő sem a könnyű sikert keresi. Nincsenek magánviccek, egyéni hatások. Koncentrált csapatmunka zajlik a színpadon, ahol az egymásra figyelő színészek pontosan kidolgozott összjátékkal teremtik meg a hatást. Mohácsi egy formálódó együttesben is társulatteremtő rendezőnek bizonyult. (Feladatát némileg megkönnyítette, hogy többnyire olyan színé-

szekkel dolgozott, akiket már ismert Nyíregyházáról: a Gaszó György, Csoma Judit, Szabó Márta alkotta trió mellett – akik *A mandátum* főszereplői voltak – ebből a társulattól érkezett Gados Béla, Róbert Gábor és Felhőfi-Kiss László is. Ebben a csapatba jól illeszkedtek bele a régi bárkások, Spolarics Andrea és Scherer Péter, illetve az új tag, Kardos Róbert is.) Összhatásában olyan az előadás, mint egy teniszmérkőzés: egymásnak adják fel a labdákat a szereplők, hogy épp az üsse le a ziccereket, aki a legjobb helyzetben van.

A remek színészi alakításoknak – elsősorban Gaszó György, Spolarics Andrea, Csoma Judit, Szabó Márta, Scherer Péter, Vasvári Emese és Kardos Róbert játéka magával ragadó – csupán az szab némileg határt, hogy a darab figuráinak ezúttal nincs mélységük. De ez is a szatíra tárgyául választott jelenkor jellegzetességeiből adódik: belülről hitelesített személyiségek helyett imázsrajzolatok, látszatalakok töltik ki a birtokba vehető pozíciókat. A szatíra élet csorbította volna, ha Mohácsi és csapata a *Kréta* és *A mandátum* szereplőikhez hasonló teljes alakokat teremt. Ők ugyanis a történelmi idő teljességében éltek (még ha ezt a darabok maró iróniával ábrázolták is), *A vészmadár* figurái azonban csupán a merő abszurditással torzult jelenkorban.

MOHÁCSI ISTVÁN-MOHÁCSI JÁNOS-A TÁRSULAT: A VÉSZMADÁR (Bárka Színház)

DÍSZLET: Khell Zsolt m. v. JELMEZ: Szűcs Edit m. v. ZENE: Faragó Béla. RENDEZŐ: Mohácsi János m. v.

SZEREPLŐK: Gaszó György, Spolarics Andrea, Scherer Péter, Vasvári Emese, Kardos Róbert, Csoma Judit, Szabó Márta, Gados Béla m. v., Felhőfi-Kiss László m. v., Róbert Gábor m. v., Varga Gabriella, Mészáros Tibor, Horváth Kristóf, Kovács Olga, Tausz Péter, Kerekes Miklós.

ELŐFIZETŐI FELHÍVÁS

Egy évre 3000 forintért fizethető elő a SZÍNHÁZ.

Előfizethető a Budapesti Postaigazgatóság kerületi ügyfélszolgálati irodáinál, a hírlap-kézbesítőknél és a Hírlap-előfizetési Irodában (HELIR) Budapest, VIII., Orczy tér 1.
Levél cím: HELIR 1900 Budapest,
e-mail: hirlapelőfizetes@posta.hu; vidéken a postánál és a kézbesítőknél.
Pénzforgalmi jelzőszám:
11991102-02102799-00000000,
illetve a SZÍNHÁZ szerkesztőségében
(1126 Budapest, Németvölgyi út 6. III. 2.,
tel.: 214-3770) személyesen, valamint telefonon vagy átutalással
(10402166-21624669-00000000)